

УДК 347.78

ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ В УКРАЇНІ

Орлов В. В., к. держ. упр., доцент, Криворізький економічний інститут ДВНЗ «Криворізький національний університет», м. Кривий Ріг

Орлов В. В. Формування концепції державного управління інтелектуальною власністю в Україні.

Статтю присвячено пошуку концептуальних засад здійснення державного управління системою інтелектуальною власністю в Україні. Здійснено аналіз діючої системи державного управління інтелектуальною власністю в Україні на основі виділення об'єкта, предмета та основних рівнів управлінської підсистеми, визначено проблемні блоки управлінської практики в галузі управління інтелектуальним потенціалом суспільства. Запропоновано науково обґрунтовані підходи до розуміння сутності та змісту управлінської регуляції системи інтелектуальної власності. Виявлено та узагальнено типи універсально-абстрактних моделей для здійснення моделювання управлінських процесів та стратегій в галузі управління національною системою інтелектуальної власності. Встановлено, що формування нової концепції державного управління системою інтелектуальної власності передбачає визначення додаткових напрямів і функцій органів державної влади, які мають вибудовувати стратегію управління системою інтелектуальною власністю на якісно нових засадах. Важливими завданнями в цій галузі є забезпечення належного рівня координації діяльності міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, їх територіальних представництв шляхом регулярного проведення міжвідомчих консультацій з проблем захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності, а також створення в міністерствах і відомствах структурних підрозділів з питань управління інтелектуальною власністю. У статті визначено основні напрями побудови нової концепції державного управління системою інтелектуальної власності, предмет, об'єкт та суб'єкт управління, їх сутнісні характеристики та способи взаємодії. Автором визначено основні критерії, що можуть розглядатися як основа для оцінки ефективності управлінського впливу та всієї управлінської підсистеми.

Орлов В. В. Формирование концепции государственного управления интеллектуальной собственностью в Украине.

Статья посвящена поиску концептуальных основ осуществления государственного управления системой интеллектуальной собственности в Украине. Осуществлен анализ действующей системы государственного управления интеллектуальной собственностью в Украине на основе выделения объекта, предмета и основных уровней управленческой подсистемы, определены проблемные блоки управленческой практики в области управления интеллектуальным потенциалом общества. Предложены научно обоснованные подходы к пониманию сущности и содержания управленческой регуляции системы интеллектуальной собственности. Выявлены и обобщены типы универсально-абстрактных моделей для осуществления моделирования управленческих процессов и стратегий в области управления национальной системой интеллектуальной собственности. Установлено, что формирование новой концепции государственного управления системой интеллектуальной собственности предусматривает определение дополнительных направлений и функций органов государственной власти, должны выстраивать стратегию управления системой интеллектуальной собственностью на качественно новых принципах. Важными задачами в этой области является обеспечение надлежащего уровня координации деятельности министерств и других центральных органов исполнительной власти, их территориальных представительств путем регулярного проведения межведомственных консультаций по проблемам защиты прав на объекты интеллектуальной собственности, а также создание в министерствах и ведомствах структурных подразделений по вопросам управления интеллектуальной собственностью. В статье определены основные направления построения новой концепции государственного управления системой интеллектуальной собственности, предмет, объект и субъект управления, их сущностные характеристики и способы взаимодействия. Автором определены основные критерии, которые могут рассматриваться как основа для оценки эффективности управленческого влияния и всей управленческой подсистемы.

Orlov V. Formation of the concept of government intellectual property in Ukraine.

The article is devoted to search of conceptual bases of implementation of public administration by system of intellectual property in Ukraine. The analysis of operating system of public administration by intellectual property in Ukraine on the basis of allocation of object, a subject and the main levels of an administrative subsystem is carried out, problem blocks of administrative practice in the field of management of intellectual potential of society are defined. Scientifically reasonable approaches to understanding of essence and the content of administrative regulation of system of intellectual property are offered. Types of universal and abstract models for implementation of modeling of administrative processes and strategy in the field of management of national system of intellectual

property are revealed and generalized. It is established that formation of the new concept of public administration by system of intellectual property provides definition of the additional directions and functions of public authorities, have to build strategy of management by system by intellectual property on qualitatively new principles. Important tasks in this area is providing appropriate level of coordination of activity of the ministries and other central executive authorities, their territorial representations by regular carrying out interdepartmental consultations on problems of protection of the rights to objects of intellectual property, and also creation in the ministries and departments of structural divisions concerning management of intellectual property. In article the main directions of creation of the new concept of public administration by system of intellectual property, a subject, object and the subject of management, their intrinsic characteristics and ways of interaction are defined. The author defined the main criteria which can be considered as a basis for an assessment of efficiency of administrative influence and all administrative subsystem.

Постановка проблеми. В сучасних умовах глобальної економічної конкуренції гострою є потреба України в модернізації економіки. Вирішальним чинником забезпечення соціально-економічного зростання є динамізм, стійкість і масштабність інноваційного розвитку. Життєздатність суспільства в нинішніх умовах багато в чому визначається науково-технічним прогресом та інтелектуалізацією основних факторів виробництва. Нажаль в Україні використання інноваційних ідей та проектів здійснюється неефективно. Про це свідчить макроекономічний аналіз інноваційної складової вітчизняної економіки. Результати науково-технічної діяльності суб'єктів господарювання в основному не доводяться до стадії комерціалізації та ефективної реалізації на внутрішньому і зовнішньому ринках. Досить часто вони не враховуються у балансі підприємств. Водночас спостерігається відтік об'єктів інтелектуальної власності та їх творців за кордон, що загрожує посиленням технологічної залежності України від провідних держав світу. На даний час не створено сприятливих умов для збільшення кількості підприємств, що впроваджують інновації, зокрема їх питома вага зменшується як і частка реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової продукції. При цьому обсяг імпорту високотехнологічної продукції перевищує обсяг її власного виробництва.

У зв'язку з цим держава визначила у числі першочергових завдання переходу нашої економіки на інноваційний шлях розвитку. Про це свідчить прийняття Кабінетом Міністрів України Програми розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні [1]. Значущість підходів управління в сучасних умовах суттєво зростає навіть у такій специфічній сфері як інтелектуальна власність. Адже становлення інноваційної економіки неможливо без різкого зростання творчої активності (в тому числі винахідницької) [2]. Тому важливо проаналізувати зв'язок категорій «управління» і «інтелектуальна власність», та можливості їх взаємодії на макрорівні в інтересах інноваційної економіки.

Актуальність проблеми управління системою інтелектуальною власністю обумовлена низкою чинників: зростаючим значенням інтелектуального капіталу та інноваційної діяльності для підйому і розвитку національної економіки; необхідністю активного залучення інтелектуальної власності в інноваційну діяльність підприємств, як найбільш ефективного засобу виробництва конкурентоспроможної продукції та зміцнення їх позицій на вітчизняному та міжнародному ринках; можливістю отримання підприємствами значних додаткових доходів при використанні інтелектуальної власності у господарській діяльності; якісно новими вимогами, що висувуються до організації управління інтелектуальною власністю на підприємствах, в тому числі, до виявлення, обліку її в якості нематеріальних активів, їх оцінки, введенню в господарський оборот шляхом капіталізації і подальшої комерціалізації; значною потребою у фахівцях-менеджерах в галузі інтелектуальної власності у всіх економічних системах та необхідністю формування інфраструктури і механізму з підготовки фахівців у сфері управління інтелектуальною власністю на рівні підприємств та держави.

Особливої актуальності сьогодні набуває й оптимізація діяльності суб'єктів управління інтелектуальною власністю, професійні знання, уміння і навички яких дозволять забезпечити реалізацію тактичних і стратегічних цілей підприємств, що, в свою чергу, підвищить їх конкурентоспроможність і розвиток бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В управлінській теорії проблема концептуалізації управління інтелектуальною власністю знайшла відображення у працях вітчизняних науковців О. Бутнік-Сіверського, М. Вачевського, В.Зінова, Ю. Суїні, П. Цибульова, В. Чеботарьова, російських вчених Г. Азгальдова, М. Бондарева, С. Іванова, О. Козлова, О. Костіна, Д. Молчанова, С. Федосова та інших. Слід відзначити, що у працях вітчизняних науковців дана проблема в основному розглядається у економічному та правовому аспектах. Управлінський аспект, зокрема формування макроконцепцій розвитку інституту інтелектуальної власності, державної політики у сфері управління інтелектуальним капіталом суспільства досліджуються досить побіжно.

Мета статті – науковий аналіз стану і особливостей системи державного управління інтелектуальною власністю з метою вирішення завдань інноваційного розвитку України.

Викладення основного матеріалу. Адже в порівнянні з галузями матеріального виробництва створення результатів інтелектуальної діяльності (інтелектуальної власності) має такі відмінності, які викликають (не можуть не викликати!) труднощі у спробах застосувати до них методологію процесу управління. Проте останнім часом, коли поставлено завдання щодо переходу нашої економіки на інноваційний шлях розвитку, значимість підходів управління сильно зростає навіть у такій специфічній

сфері, як інтелектуальна власність. Адже становлення інноваційної економіки неможливо без різкого зростання творчої активності (в тому числі винахідницької).

Система державного управління інтелектуальною власністю, що склалася сьогодні в Україні, являє собою процес цілеспрямованого впливу органів державної влади та державного управління на відносини між усіма учасниками процесу виробництва і реалізації інтелектуального продукту через державну правову охорону його персоніфікації. Предметом управлінського впливу при цьому є закономірності встановлення причинно-наслідкових зв'язків, що закріплюють персональні права правовласників інтелектуальних прав, їх охорону і захист, оптимально поєднують організацію та самоорганізацію, формальні і неформальні правила і норми поведінки учасників щодо реалізації повного життєвого циклу об'єктів інтелектуальної власності. При цьому управління інтелектуальною власністю є спеціалізованим об'єктом досліджень в теорії управління, оскільки цей процес носить специфічний характер і обумовлений особливою природою об'єкта.

Розуміючи з точки зору узагальнення, що метою системи державного управління таким специфічним об'єктом як система інтелектуальної власності та інтелектуальний потенціал суспільства є досягнення кількісних і якісних змін у об'єкті, його структурі та ефективності, визначимо певні критерії, які можуть розглядатися як основа для оцінки ефективності управлінського впливу, а за великим рахунком всієї управлінської підсистеми.

Такими критеріями, що мають цілком вимірювані показники, можуть бути:

- виражений в грошовому еквіваленті загальний обсяг економічної вигоди, отриманої господарським комплексом країни завдяки використанню його інтелектуальної власності (чистий прибуток, валовий дохід, збільшення частки ринку об'єктів інтелектуальної власності, обсяг франчайзингу, обсяг продажів за ліцензійними договорами тощо);

- сукупність технічних рішень (винаходів, корисних моделей, промислових зразків), що охороняються патентним правом і створені в Україні (або в окремих підгалузях чи галузях матеріального і нематеріального виробництва);

- сукупність охороноспроможних результатів інтелектуальної діяльності, створених в державі за певний період часу (протягом календарного року);

- місце України в європейському та світовому рейтингу за кількістю зареєстрованих винаходів на одиницю населення.

Суб'єкт управління інтелектуальною власністю являє собою центр прийняття рішень щодо створення національного інтелектуального продукту і механізмів реалізації норм і правил поведінки учасників на різних стадіях і етапах життєвого циклу інтелектуального продукту. Об'єктом управління виступає система інтелектуальної власності, що включає рівні управлінської регуляції інтелектуальної власності, які існують у вигляді горизонтальних самодостатніх і вертикально інтегрованих зв'язків – персонально-авторських, організаційних, інституціональних і соціально-глобальних.

Самодостатність цих елементів визначається їх самоорганізацією і саморегуляцією за рахунок мережевих зв'язків і відносин, а вертикальна інтегрованість - за рахунок формальних норм, правового забезпечення життєвого циклу інновації або творів і в підсумку, взаємовпливу одне на одного. У всіх цих структурах основними системоутворюючими елементами виступають персоніфікований інноваційний продукт (об'єкт інтелектуальної власності) та автор і / або правовласник, користувач. Під впливом самого факту їх існування виникають відносини, їх взаємодія та способи рівневої управлінської регуляції.

З'ясувавши зміст категорії «об'єкт управління» в галузі інтелектуальної власності, можемо стверджувати, що за теорією менеджменту управління об'єктом – це комплекс заходів, що забезпечує процес переведення об'єкта з початкового стану в очікуваний стан в заздалегідь заданий відрізок часу. Дане визначення не тільки пояснює сутність терміну «управління системою інтелектуальної власності», але й формулює кінцеву мету такого управління. Крім того, успішне здійснення управління вимагає застосування комплексу заходів (прогнозування, планування, обліку, зворотного зв'язку тощо).

Важливою проблемою концептуального характеру, що існує в галузі управління національною системою інтелектуальної власності, є моделювання управлінських процесів та стратегій. До універсально-абстрактних моделей управлінської регуляції системи інтелектуальної власності, які виступають основою для структурування принципів управлінської регуляції та побудови стратегії, відносяться: а) універсальні властивості; б) універсальні відносини; в) універсальний механізм управлінської регуляції системи інтелектуальної власності.

Універсальною властивістю такої регуляції є необхідність вирішення проблеми персоніфікації інноваційного продукту від винаходу (творів або інших результатів інтелектуальної діяльності) до отримання і реалізації статусу об'єкта інтелектуальної власності. Способом регуляції виступають універсальні відносини між виробником інтелектуального продукту (автором, винахідником) та правовласником, користувачем чи споживачем його якостей. Універсальним механізмом управлінської регуляції системи інтелектуальної власності є встановлення горизонтальних і вертикальних зв'язків з метою реалізації повного життєвого циклу інтелектуального продукту з максимальною ефективністю.

Формування концепції управління інтелектуальною власністю визначає наступні проблемні блоки управлінської практики в цій специфічній галузі:

- системи відносин при створенні та реєстрації об'єктів інтелектуальної власності, включаючи практично самостійні підсистеми «об'єктів промислової власності» і «об'єктів авторського права і суміжних

прав»,

- управління результатами використання об'єктів інтелектуальної власності в господарському обороті, в тому числі оцінка їх соціальної ефективності;
- управління відносинами і людьми в процесі здійснення діяльності у сфері інтелектуальної власності, включаючи проблеми охорони об'єктів інтелектуальної власності.

Потреби управління такими складними об'єктами як система інтелектуальної власності неминуче призводять до розробок нових засобів і технологій управління, наслідки застосування яких, вимагають попереджувачих, прогностичних знань. Принципова схема дослідження проблем управління інтелектуальною власністю на рівні суспільства повинна включати в себе згадувані універсально-абстрактні моделі, створювані не тільки на основі практики управління, але й з урахуванням вже сформованих знань про об'єкт управління.

Формування нової концепції державного управління системою інтелектуальної власності передбачає визначення додаткових напрямів і функцій органів державної влади – Кабінету Міністрів України, Міністерства освіти і науки України, Державної служби інтелектуальної власності, які мають вибудовувати стратегію управління системою інтелектуальною власністю на якісно нових засадах.

Важливими завданнями в цій галузі є забезпечення належного рівня координації діяльності міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, їх територіальних представництв шляхом регулярного проведення міжвідомчих консультацій з проблем захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності, а також прийняття постанови про створення в міністерствах і відомствах структурних підрозділів з питань управління інтелектуальною власністю. З урахуванням цієї обставини суттєвим чином має змінитися і статус Державної служби інтелектуальної власності України. Вбачаємо, що вони можуть розширитися за рахунок встановлення нової групи функцій регулятивного характеру, які до цього часу слабо виражені у повноваженнях цього органу державного управління.

Разом з тим слід зробити акцент на впровадженні сучасних технологій управління процесами охорони інтелектуальної власності. Цьому сприяло б створення централізованого комп'ютерного банку даних щодо фірмових найменувань, зареєстрованих на території України; впровадження новітніх інформаційних технологій, зокрема щодо патентної бібліотеки громадського користування. Необхідні заходи щодо розширення мережі регіональних організацій у сфері надання широкого комплексу послуг у сфері охорони інтелектуальної власності, за участю Всеукраїнської асоціації патентних повірених, Товариства винахідників і раціоналізаторів України, з використанням, в разі необхідності, співпраці з регіональними відділеннями Торговельно-промислової палати України.

Необхідно також розробити заходи для приведення національної статистики щодо інтелектуальної власності у відповідність з міжнародними стандартами в цій сфері. Разом з тим, зарубіжний досвід показує, що створити ефективну систему управління інтелектуальною власністю, спираючись винятково на державні структури, неможливо. У силу цього власникам інтелектуального продукту (юридичним і фізичним особам), а також творчим спілкам України важливо активізувати процес створення недержавних організацій з питань охорони інтелектуальної власності, а найпотужнішим із них - вивчити питання про входження до відповідних міжнародних недержавних організацій. Також в даній сфері необхідно вжити заходів щодо врегулювання питань «інтелектуальної спадщини» колишнього СРСР.

Таким чином, управління системою інтелектуальної власності – це реальний багатофакторний процес, в реалізації якого беруть участь суб'єкти всіх рівнів: державної влади (законодавча, виконавча, судова влада), інституціонального (система науки, освіти, культури, засобів масової комунікації), виробництва, споживання, міжнаціонального рівня (від корпорацій до низових організаторів) і технічного, де безпосередньо взаємодіють автори інновацій та творів, правовласники, інвестори, виробники та споживачі, а також інші суб'єкти відносин інтелектуальної власності.

В результаті проведеного дослідження можна зробити висновок про те, що потрібно переглянути методологію побудови всієї політики держави в сфері інноваційного розвитку з урахуванням методів сучасної теорії управління. Використання запропонованих методологічних підходів дослідження проблем управління інтелектуальною власністю надає можливість оптимізації існуючих схем управління, а також дозволить оцінити базові напрями інноваційного розвитку суспільства як умови оптимізації управлінських процесів на макро- і мікрорівні.

Досвід проведення управлінських реформ в Україні показав, що підприємствам нелегко перейти від адміністративних принципів роботи до ринкових, особливо, в тих випадках, коли постає питання про випуск нових видів продукції, оновленні виробничих фондів, пошуку джерел фінансування. У вирішенні цих питань використання об'єктів інтелектуальної власності слід розглядати не тільки як джерело додаткових доходів підприємств. В управлінських структурах різного рівня ще не сформулюють усвідомлення очевидного факту, що в умовах гострої конкуренції на ринку підприємства, що ігнорують використання об'єктів інтелектуальної власності та нехтують новаціями в галузі управління ними, не можуть бути конкурентоспроможними, і в перспективі це призведе до їх витіснення з ринку. Тому останнім часом особливого значення набули проблеми, пов'язані з формуванням механізму управління інтелектуальною власністю на підприємствах, оскільки ані талант розробників і творців, ані ефективність і перспективність інтелектуальних продуктів ще не гарантують того, що ці інвестиційно-привабливі продукти будуть успішно реалізовані відповідно до законів ринку.

Слабкою ланкою в національній системі «держава - наука - техніка - виробництво - ринок» є не стільки фінансування, скільки відсутність системи і професійних навичок менеджменту в галузі інтелектуальної власності. Для вирішення проблеми ефективного управління інтелектуальною власністю на підприємствах, в регіонах та в державі потрібні фахівці, які мають професійну економічну освіту і володіють методами комерційного використання інтелектуальної власності та її оцінки, умінням працювати на ринку в сучасних умовах. Сьогодні в нашій країні практично відсутні такі спеціалісти. Тому останнім часом особливої значущості набуває проблема, пов'язана з формуванням організаційного механізму підготовки суб'єктів управління інтелектуальною власністю в економічних системах.

Висновки:

1. Виділення нового об'єкта наукових досліджень державного управління інтелектуальною власністю, поряд з розробкою методології досліджень, є науковою основою для формування самостійної науково-дослідної програми, центральне питання якої – концептуальні проблеми управління інтелектуальною власністю на державному рівні.

2. Під суб'єктом державного управління системою інтелектуальної власності розуміється створений державою в межах системи органів державної влади центр прийняття рішень щодо створення національного інтелектуального продукту і механізмів реалізації норм і правил поведінки учасників на різних стадіях і етапах життєвого циклу інтелектуального продукту.

3. Об'єктом державного управління виступає система інтелектуальної власності, що включає рівні управлінської регуляції інтелектуальної власності, які існують у вигляді горизонтально самодостатніх і вертикально інтегрованих зв'язків.

4. Державне управління системою інтелектуальної власності потребує розробки нових засобів і технологій управління, наслідки застосування яких, вимагають попереджуючих, прогностичних знань.

5. Подальший розвиток концептуальних засад управління інтелектуальною власністю як програми наукових досліджень може йти в напрямі самостійного вичленення нових об'єктів дослідження. На нашу думку, це дослідження в галузі підсистем «об'єктів промислової власності» і «об'єктів авторського права і суміжних прав», кожна з яких має свою специфіку розвитку відносин.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Програми розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні Постанова Кабінету Міністрів України від 02.02.2011 р. № 389 // Урядовий кур'єр, 2011. – № 80.
2. Азгальдов Г.Г. Восемь шагов к инновационной экономике / Г.Г. Азгальдов, А.В. Костин // Инновации. - 2009. – № 11.

Ключові слова: державне управління, суб'єкт управління, об'єкт управління, інтелектуальна власність, інноваційний розвиток, система інтелектуальної власності.

Ключевые слова: управление, субъект управления, объект управления, интеллектуальная собственность, инновационное развитие, система интеллектуальной собственности.

Keywords: government management, the subject of management, object of management, intellectual property, innovation development, the intellectual property system.

УДК 656(477)(045)

ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Палант О. Ю., кандидат економічних наук, старший науковий співробітник НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку України, м. Київ.

Палант О. Ю. Детермінанти розвитку транспортної системи України.

У статті проаналізовано транспортну систему України. Визначено наступні детермінанти розвитку транспортної системи: розвиток транспортної інфраструктури та обсяги перевезених вантажів та середню дальність їх перевезень. Доведено, що найбільше народногосподарське значення для України має наземний транспорт, його частка у структурі вантажних та пасажирських перевезень є найбільшою. Наземний транспорт включає такі види транспорту: залізничний, автомобільний та трубопровідний. У перевезенні вантажів різко виділяється залізничний транспорт. Друге місце за обсягами вантажних перевезень займає трубопровідний транспорт. Це викликано великим транзитним потенціалом України, через яку проходять шляхи транспортування нафти та газу зі сходу у розвинуті країни Європи. Морський транспорт є порівняно дешевим, він відіграє надзвичайно важливу роль у формуванні зовнішньоекономічних зв'язків України, особливо з країнами далекого зарубіжжя. Для повітряних перевезень України характерна велика, порівняно з іншими видами транспорту, сезонна нерівномірність. Розглянуті особливості і перспективи розвитку